

ІНВЕСТИЦІЙНІ РИЗИКИ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА: СИСТЕМА І РІВНІ УПРАВЛІННЯ

У статті обґрунтовуються складові елементи системи управління інвестиційними ризиками машинобудівного підприємства за рівнями управління.

Ключові слова: управління ризиком, система управління, принципи управління ризиками, рівні управління.

Вступ. Структурні диспропорції в економіці, високий ступінь морального і фізичного зносу основних фондів підприємств потребують термінових заходів щодо активізації інвестиційної діяльності. Тому важливим завданням соціально-економічного розвитку України є забезпечення поступового переходу до нарощування темпів економічного зростання на засадах структурної перебудови промислового виробництва, забезпечення ефективності виробництва, впровадження досягнень науки і техніки. Виконання цього завдання пов'язано з визначенням інвестиційного забезпечення та стимулювання державою своєчасного відновлення зношених і застарілих основних засобів на підприємствах шляхом, як зазначає О.В. Кленін [1], розробки і реалізації раціональної системи управління інвестиційною діяльністю.

Звичайно, з цим слід погодитися, зважаючи, що підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю має велике наукове та практичне значення, особливо для підприємств машинобудування. Оскільки машинобудування виконує системоутворюючі функції серед взаємозалежних галузей промисловості, його розвиток є визначальним для зростання потенціалу національної економіки і проведення активної соціальної політики.

Розвиток машинобудівних підприємств пов'язаний перш за все з вирішенням проблеми залучення інвестицій. Цей процес може бути забезпечено системою ризик-менеджменту, яка дозволяє визначати можливі ризики, реалізовувати заходи щодо можливого їх зниження, оцінювати можливі збитки та економічний ефект від управління ризиками.

Аналіз останніх публікацій. Проблема управління ризиками присвячені праці О.Л. Бадалова, І.Т. Балабанова, І.А. Бланка, Н.В. Кисельової, В.А. Кравченко, А.В. Круппи, О.Г. Крюкової, Н.В. Кузьмінової, Р.Ю. Мокридіна, О.О. Старостиної, Р.В. Тучіна, В.В. Царьова, Є.О. Четиркіна, О.С. Шапкіна та ін.

Проте за наявності значної кількості робіт, залишаються невирішеними проблеми формування системи ризик-менеджменту на машинобудівних підприємствах та визначення єдиних підходів до оцінки інвестиційних ризиків.

Метою статті є наукове обґрунтування системи управління інвестиційними ризиками машинобудівного підприємства за стратегічним, тактичним та оперативним рівнями управління.

Виклад результатів дослідження. Сучасний етап розвитку машинобудівних підприємств проходить за наявності фізично і морально застарі-

лих виробничих фондів. Для їх оновлення та впровадження нових інноваційних технологій необхідно залучати великий обсяг інвестицій, пошук яких пов'язаний з проблемами фінансування. 60% джерел інвестицій складають власні кошти підприємств, але їх обсяг забезпечує незначну частку від потрібного.

За Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку машинобудування на 2006–2011 роки» [2] визначено два етапи нарощування річних обсягів виробництва продукції машинобудування: на першому етапі – 18–20% протягом трьох–чотирьох років (відповідно до програми – 2006–2009 рр.), наступна стабілізація на рівні 15–17% (протягом 2008–2011 рр.). Програмою передбачено фінансування за рахунок державного бюджету, місцевих бюджетів, власних коштів підприємств, кредитів та інших джерел. Загальний обсяг коштів на фінансування програми становить 31330,5 млн грн, у тому числі 2156,5 млн грн з державного бюджету, при цьому 1885 млн грн надаються як довгострокові позики.

Можна підрахувати, що державою забезпечується фінансування програми в межах 7%, усе інше – недержавні інвестиції, залучення яких є значною проблемою. Незважаючи на інвестиційну привабливість, Україна залишається країною з високим рівнем ризику. Притоку іноземного капіталу перешкоджають політична нестабільність, недосконалість законодавства, нерозвинутість виробничої та соціальної інфраструктури, корупція, недостатнє інформаційне забезпечення. Саме через ці фактори Україну відносять до групи країн з найбільшим інвестиційним ризиком.

Тож для всіх сфер економічної діяльності країни, і для машинобудівної галузі зокрема, нагального вирішення потребує проблема зменшення інвестиційного ризику, а відтак управління ним. Водночас потребує вирішення питання щодо уніфікації понятійно-категорійного апарату і підходів до оцінки ефективності управління ризиками.

Так, О.С. Шапкін [3] визначає управління ризиками (ризик-менеджмент) як управлінську діяльність, спрямовану на класифікацію ризиків, ідентифікацію, аналіз та оцінку, розробку шляхів захисту від ризику.

Інші автори [4–5] зазначають, що процес управління ризиками пов'язаний з прийняттям рішень і потребує дотримання принципів: безперервності та системності; розвитку відповідно до корпоративної стратегії підприємства; наявності необхідного обсягу достовірної інформації; прийняття рішень, пов'язаних з мінімізацією ризиків, які забезпечують позитивні результати фінансово-господарської діяльності підприємства.

Проте, на наш погляд, управління ризиками слід розглядати у більш широкому значенні. Воно має включати економічні, організаційні, правові та інші аспекти, які забезпечують ефективні управлінські рішення щодо інвестиційного розвитку підприємств і організацій. Управління інвестиційними ризиками є тим ресурсом, володіючи яким підприємства збільшують свою ринкову вартість.

Існують різні наукові підходи до визначення управління інвестиційними ризиками, за якими його розглядають як дію, систему чи процес. Так, Р.В. Тучін [4] вважає, що управління інвестиційним ризиком є сукупністю принципів і методів реалізації інвестиційних рішень, які

пов'язані зі зменшенням неузгодження інвестиційних ресурсів за кількістю, якістю та часом їх залучення. Основна мета управління – стійкий прогресивний розвиток підприємства в умовах мінливого навколишнього середовища. За визначенням І.Т. Балабанова [6], ризик-менеджмент – це система управління ризиком і фінансовими відносинами, що виникають у процесі цього управління. Інші вчені [7–8] констатують, що управління інвестиційними ризиками є сукупністю інтегрованих підходів або методів, спрямованих на отримання підприємствами максимальних вигод від здійснення інвестиційної діяльності та нейтралізації ризиків.

Узагальнюючи ці підходи, автори яких висловлюють майже однакові погляди, слід зазначити, що управління ризиками має системний характер і потребує залучення всіх рівнів управління підприємством до мінімізації рівня ризику.

Проте така позиція викликає необхідність вирішення питання визначення кількості та ієрархії рівнів управління інвестиційними ризиками машинобудівного підприємства. Так, Р.В. Тучін [4] та А.В. Круппа [9] виділяють стратегічне та тактичне управління інвестиційними ризиками підприємства. А.О. Старостіна, В.А. Кравченко [5] та О.Г. Крюкова, Н.В. Кузьміна [10] обґрунтовують необхідність стратегічного і оперативного управління ризиками інвестиційної діяльності.

На нашу думку, управління інвестиційними ризиками підприємства необхідно розглядати як систему його складових на стратегічному, тактичному і оперативному рівнях управління підприємством.

Реалізація такого підходу потребує створення системи управління ризиками машинобудівного підприємства, впровадження якої дозволить досягти запланованих результатів реалізації інвестиційних проектів. Крім того, наявність такої системи буде сприяти підвищенню довіри інвесторів до підприємства, як стверджує Р.Ю. Мокридин [11], за рахунок системного та безперервного управління ризиками діяльності; попередження непередбачуваних збитків протягом усього технологічного процесу, що, у свою чергу, дозволить підвищити якість реалізації процесів і довести їх до автоматизму.

Система управління інвестиційними ризиками машинобудівних підприємств, на нашу думку, являє собою сукупність методів та засобів управління для здійснення погоджених дій щодо виявлення, оцінки і мінімізації ризиків, а також організаційних форм, за допомогою яких реалізується процес управління.

Вхідними параметрами системи є інформація про конкурентне середовище, зовнішні та внутрішні фактори, вплив яких прямо чи опосередковано визначає можливість досягнення поставлених цілей.

Стратегічні ризики пов'язані і безпосередньо впливають на перспективний розвиток підприємства, мають довготривалі наслідки, що потребує детального управління ними з урахуванням програм розвитку підприємства.

Тому на стратегічному рівні управління інвестиційними ризиками машинобудівного підприємства менеджмент зобов'язаний забезпечити критерії і параметри інвестиційної безпеки та розвиток інноваційного потенціалу. А відтак, погоджуємося з Р.В. Тучіним [4], що стратегічне управління інвестиційними ризиками призначене для впорядкування ресурсних

потоків і взаємодії підприємства з ринковими суб'єктами в умовах невідомого зовнішнього середовища.

На етапі стратегічного управління здійснюється вплив на грошовий потік у сфері довготривалих інвестицій, періодичне коригування з метою посилення впливу підприємства на зовнішнє середовище та створення нових можливостей щодо зростання підприємства. На цьому рівні приймаються рішення про залучення інвестицій та обґрунтований вибір інвестиційних проектів з урахуванням можливих ризиків на підставі інформації про стан підприємства, оточення тощо. За означеними даними формується реєстр ризиків.

Процес стратегічного управління інвестиційними ризиками деталізується на тактичному рівні управління, де має бути забезпечено відбір перспективних інвестиційних проектів з урахуванням рівня ризику. Саме тактичне управління забезпечує залучення інвестицій за обсягами, необхідними для реалізації проектів підприємства та їх раціонального розміщення.

Після виявлення всіх ризиків і створення їх реєстру починається етап оцінки. Оцінювання рівнів ризиків під час вибору інвестиційних проектів на машинобудівних підприємствах здійснюється за допомогою таких методів: аналіз чутливості показників ефективності; перевірка стійкості; аналіз сценаріїв розвитку; імітаційне моделювання сценаріїв розвитку проекту (метод Монте-Карло). Обирається метод залежно від можливості його застосування для цього типу ризику та можливості його реалізації.

Більшістю з названих методів рівень ризику для інвестора визначається як імовірність втрат інвестованого капіталу. Градацію рівнів ризиків доцільно визначати за коефіцієнтом ризику (K_p), можливі значення якого запропоновано у наших попередніх дослідженнях [12] та наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Кількісна оцінка ризику ймовірності настання ризикового випадку

Оцінка рівня ризику	Градація ризику
$K_p \leq 0,1$	Мінімальний
$0,1 < K_p \leq 0,3$	Малий
$0,3 < K_p \leq 0,4$	Середній
$0,4 < K_p \leq 0,6$	Високий
$0,6 < K_p \leq 0,8$	Максимальний
$0,8 < K_p \leq 1,0$	Критичний

Від значення коефіцієнта ризику залежить прийняття рішень щодо реалізації інвестиційного проекту або застосування методів мінімізації ризиків.

До методів оптимізації (зниження) ризиків інвестування в машинобудівні підприємства відносять: уникнення ризику, зниження його ступеня, збереження ризику за інвестором або передавання третім особам (рис. 1).

Уникнення ризику – ухилення від заходу (проекту), пов'язаного з ризиком. Проте така стратегія означає і відмову від запропонованого проекту.

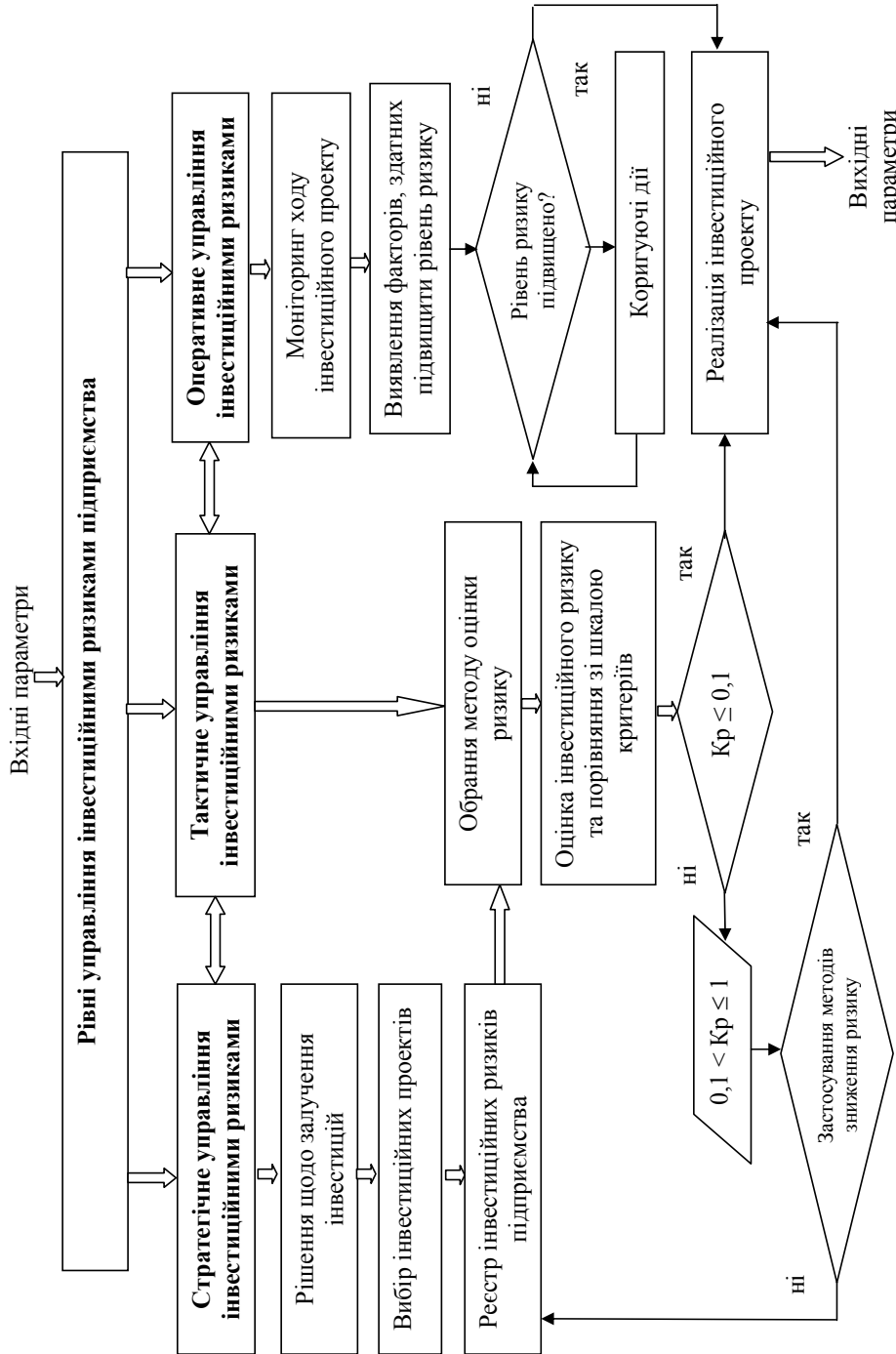

Рис. 1. Система управління інвестиційними ризиками підприємства за його рівнями

Зниження ступеня ризику передбачає заходи, які зменшують ймовірність настання несприятливих подій або розміри втрат. Найбільш вживаними прийомами зниження ризику є: підготовка інвестиційних проектів високої якості з певною гарантією одержання прибутку; диверсифікація ризику; проведення різних попереджувальних заходів тощо.

Збереження ризику за інвестором відбувається у випадках, коли він упевнений, що може за рахунок власних коштів відшкодувати можливу втрату капіталу. Методами реалізації такої стратегії може бути самострахування, створення венчурних компаній або застосування економічного прогнозування і моніторингу.

Передавання ризику третім особам означає залучення їх до відповідальності за ризик, наприклад, страхова компанія.

У випадку, якщо застосування методу зниження ризику виявилось неможливим або нерезультативним, то варто відмовитися від інвестиційного проекту. В іншому випадку починається етап реалізації проекту.

На оперативному рівні відбувається прийняття рішень щодо попередження або відшкодування позапланових збитків під час реалізації проекту, моніторинг відхилень результатів поточної інвестиційної діяльності від запланованих показників у режимі реального часу. Тобто, відбувається поточний контроль виконання антиризикових заходів щодо усунення негативних економічних наслідків виявлених ризиків та факторів, які здатні збільшити ризик. У разі виявлення відхилень від плану відбувається коригування.

Таким чином, використовуючи запропоновану нами схему управління інвестиційними ризиками, можна підвищити ефективність функціонування машинобудівного підприємства в цілому і управління інвестиційними ризиками зокрема. Останнє досягається за рахунок:

- чіткої ідентифікації об'єктів—джерел інвестиційного ризику і сфер можливого впливу;
- своєчасного інформування про стан макро- та мікросередовища здійснення інвестиційного проекту;
- паралельного виконання окремих операцій циклу управління ризиками;
- чіткого контролю процесу управління;
- наявності ресурсів, достатніх для забезпечення необхідної швидкості і відповідного часового режиму реалізації проекту.

Висновки. Отже, впровадження системи інвестиційного ризик-менеджменту за стратегічним, тактичним і оперативним рівнями дозволить забезпечити зниження інвестиційних ризиків підприємства до допустимого рівня, в межах якого підприємство може функціонувати без загрози стабільності його діяльності.

Список використаної літератури

1. Кленін О.В. Технічне переозброєння машинобудівних підприємств: інвестиційна складова / О.В. Кленін // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2008. – № 3 (13). – С. 121–125.
2. Про затвердження Державної програми розвитку машинобудування на 2006–2011 роки: Постанова Кабінету Міністрів України

від 18.04.2006 р. № 516 // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=516-2006-%EF>

3. Шапкин А.С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций: монография / А.С. Шапкин – М.: Дашков и К^о, 2003. – 544 с.

4. Тучин Р.В. Методы управления инвестиционными рисками предприятия / Р.В. Тучин // Экономический вестник МТИ: сб. науч. статей. – 2006. – Вып. 5. – С. 55–60.

5. Старостіна А.О. Ризик-менеджмент: навч. посібник / А.О. Старостіна, В.А. Кравченко. – К.: Політехніка, 2004. – 200 с.

6. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.

7. Бадалов А.Л. Методы эффективного управления инвестиционными рисками компаний топливно-энергетического комплекса // Управление риском. – 2008. – № 3. – С. 60–66.

8. Царев В.В. Оценка экономической эффективности инвестиций / В.В. Царев. – СПб.: Питер, 2004. – 464 с.

9. Круппа А.В. Формирование стратегии локализации рисков промышленного предприятия для повышения эффективности управления инвестиционными ресурсами и моделирования ресурсных потоков / А.В. Круппа // Транспортное дело России. – 2009. – № 3. – С. 78–81.

10. Крюкова О.Г. Оценка экономической эффективности организации управления рисками на промышленных предприятиях / О.Г. Крюкова, Н.В. Кузьминова // Организатор производства. – 2007. – № 2. – С. 13–15.

11. Мокридин Р.Ю. Рекомендации по внедрению структуры риск-менеджмента на машиностроительном предприятии / Р.Ю. Мокридин // Экономика-правовые проблемы общества в условиях глобализации: междунар. науч.-практ. конфер. – Ставрополь: Национальный институт бизнеса, ВПО «МИПП», 2008. – С. 165–172.

12. Барташевська Ю.М. Оцінка інвестиційних ризиків машинобудівних підприємств методом нечітких множин / Ю.М. Барташевська // Маркетинг: теорія і практика: збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ: СНУ ім. В. Даля. – 2010. – № 16. – С. 18–23.

В статье обосновываются составляющие элементы системы управления инвестиционными рисками машиностроительного предприятия по уровням управления.

Ключевые слова: *управление риском, система управления, принципы управления рисками, уровни управления.*

The article discusses the components of the system of controlling investment risks in an engineering enterprise in accordance with the levels of control.

Key words: *risk management, management system, principles of risk management, levels of management.*

Надійшло 15.10.2010.